

ДЕЛЬФІНІЙ ВИСОКИЙ

Delphinium elatum L. (incl. *D. nacladense* Zapf.)
= *D. elatum* subsp. *nacladense* (Zapf.) Holub

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид, що має диз'юнктивний ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразійський вид, диз'юнктивно поширений у Європі, Сибіру, Ср. Азії (гори), на пн. Монголії. В Україні — Карпати: масив Боржава (підніжжя г. Великий Верх, на нижній терасі р. Оси), Мармароські Альпи (г. Берлебашка), Горгани (околиці с. Синевир Міжгірського р-ну Закарпатської обл.), Чивчини (на вершинах гг. Фатія Банулуї, Гнетеса, Прелуки, Чивчинаж, Чивчин, Будичевська). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Сучасний стан популяцій на Закарпатті невідомий. Популяції у Чивчинах малочисельні. Зокрема, на г. Гнетесі виявлено близько 60 різновікових особин, на Прелуках — біля 40, на гг. Чивчинажі та Будичевській — від 20 до 30 екземплярів.

Причини зміни чисельності
Найбільше потерпає від випасання худоби, а також від суцільних рубок лісу. Слабким є і природне відновлення.

Умови місцезростання
Екологічна амплітуда виду досить широка. Росте у гірськолисовому та субальпійському поясах в діапазоні висот 800–1600 м н. р. м. На Закарпатті виявлений в поясі букових лісів серед високотрав'я на березі потоку.

У Чивчинах трапляється у зріджених ялинових лісах, на узліссях та високогірних луках, що сформувались на вологих, гумусних, збагачених карбонатами ґрунтах (порядки *Adenostyletalia* та *Calamagrostietalia villosae*). Відмічений також серед відслонень вапнякових порід, на щербенистих мілких ґрунтах у складі угруповань союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 80–150 см заввишки. Стебло пряmostояче, порожнисте. Листки чергові 5–7, великі за розміром, пальчатороздільні, з довгими черешками. Квітки зигоморфні, блакитно-фіолетові, зібрані в китицю. Плід листянка.

Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у заказнику загальнодержавного значення «Росішний» (Закарпатська обл.) та ландшафтному заказнику місцевого значення «Чивчино-Гринявський» (Івано-Франківська обл.). Необхідно взяти під охорону місцезростання на гг. Чивчинаж та Будичевська, контролювати стан популяцій. Заборонено проведення суцільних рубок лісу в місцях зростання виду, випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Крічфалушій, 1999; Малиновський, 1962; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Pawłowski, Walas, 1949; Zapalowicz, 1889.

Автор: І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

ДЕЛЬФІНІЙ ПАЛЛАСА

Delphinium pallasii Nevski (*D. fissum* auct. non Waldst. et Kit.; *D. fissum* Waldst. et Kit. subsp. *pallasii* (Nevski) Greuter et Burdet)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-новоросійський ендемік. В Україні зростає в передгір'ї та в горах Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції представлені невеликими групами особин, які відносяться до різновікових стадій. На Головному Кримському пасмі налічується 7 популяцій площею біля 30 га та загальною чисельністю майже 3 млн. особин.

Причини зміни чисельності
Чисельність популяцій постійно низька через високу стенопотність виду (вузька екологічна амплітуда).

Умови місцезростання
На сухих, різного ступеня розвитку збагачених карбонатами гірських ґрунтах, кам'янистих схилах та щербисто-кам'янистих осипах у світлих лісах, на узліссях та в шиблякових угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–100 см заввишки, з бульбодореневищами. Стебло прямостояче, напіврозеткове, густо опушене. Листки великі, пальчаторозділені, більш-менш довгочерешкові. Квітки сині, зібрані у вузькі довгі китиці. Цвіте у червні–липпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

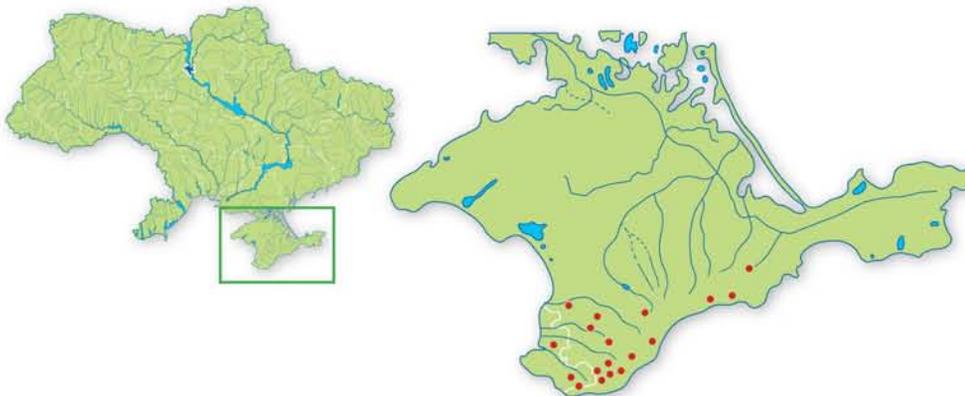
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП (під назвою *Delphinium fissum*). Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому та Кримському ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Аю-Даг», «Демерджі», на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Агармиський ліс». Контроль за станом популяцій, вирощування у ботанічних садах. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Косых, Голубев, 1983; Крюкова, Лукс, Привалова, 1980; Миронова, Шатко, 1987; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: М.І. Бескаравайний, Р.Я. Кіш (вставка)

ДЕЛЬФІНІЙ ЯСКРАВО-ЧЕРВОНІЙ

Delphinium puniceum Pall. (*D. hybridum* Steven ex Willd. subsp. *puniceum* (Pall.) Schmalh.; *Deidropetala punicea* (Pall.) Galushko)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Понтичний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. європейсько-зх. казахстанський ареал: спорадично у Пн. Приазов'ї, на Донецькому кряжі, Нижньому Дону та Нижній Волзі, у Передкавказзі та в Зх. Казахстані. В Україні — центральна частина Донецького кряжу, басейн р. Кальміус та Грузький Єланчик. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції представлені невеликими групами. Біля Старобешеве локальна популяція займає площу 10 м² і налічує близько 50 особин, її віковий спектр нормального типу завдяки регулярному насінневному відновленню. У відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ виявлено дві куртини, площа яких близько 100 м², чисельність не більше 2–3 сотень особин.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність, порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання
Чагарникові степи, степові кам'янисті схили та зарості степових чагарників. Сухуваті збагачені солями та поживними речовинами чорноземи. У складі угруповань кл. *Festuco-Brometea* та *Rhamno-Prunetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–100 см заввишки з прямостоячими густо короткоопушеними стеблами. Листки великі, на довгих черешках, пальчаторозсічені. Квітки темно-пурпурові, широко відкриті, утворюють на верхівці стебла одну (рідше кілька) густу китицю. Цвіте у червні-липні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у відділеннях «Хомутовський степ» (Український степовий ПЗ) та «Провальський степ» (Луганський ПЗ). Необхідно створити заказник біля смт. Старобешеве. Рекомендується виявити всі місцезнаходження та взяти їх під охорону, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання та заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, зокрема, терасування схилів, лісорозведення та випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Екофлора України, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.П. Гелюта

ДЕЛЬФІНІЙ РУСЬКИЙ

Delphinium rossicum Litv. (*D. cuneatum* auct. non Steven ex DC.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Сх. причорноморсько-прикаспійський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європейської частини Росії та в Лівобережній Україні (лісостепова та степова зони, басейн р. Сіверський Донець). Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природноісторична рідкісність, слабка конкурентна здатність виду, випасання худоби, збирання квітів на букети.

Умови місцезростання

На узліссях, чагарниках, кам'янистих схилах. Угруповання кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–120 см заввишки. Кореневище коротке. Стебло прямостояче, просте або при основі розгалужене, у нижній частині голе або коротко опушене, у верхній — разом з приквітками і квітконіжками коротко опушене. Листки при основі клиноподібні, зісподу і по жилках зверху притиснуто пухнасті. Суцвіття просте або розгалужене гроно, верхні приквітки пальчасто-5–7-роздільні. Листочки оцвітини сині, яйцеподібні, коротко опушені, рідше майже голі. Листянки голі або коротко опушені; насінина 3-гранна, темносіра, по краях ширококрилата. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішенням Донецької та Луганської обласних рад. Необхідно виявити усі місцезнаходження виду і контролювати стан популяцій. Перспективний для введення у культуру. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання виду (надмірне випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне, як генотип для виведення культурних рослин.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко